

Ekologiska bär lockar till gården

Text och foto: Christina Winter, Jordbruksverket

I Storå odlar Madeleine Lindqvist och Martin Möller hallon, jordgubbar och vinbär ekologiskt. Bärödlingen är arbetsintensiv och därför provas ständigt nya metoder för beskärning och ogräsreglering. Plockningen sköter kunderna själva.

Det är jordgubbstid, solen skiner och röda bär ligger i drivor på den gula halmen. Bilarna rullar in och på logen står Madeleine Lindqvist redo att väga in. Grönsaker och potatis står för 75 procent av omsättningen, men bären är viktiga lockvaror.

– Kunderna kommer hit för att plocka bär, de upptäcker vad vi har och vill ha mer, så kommer de tillbaka, berättar Madeleine.

Överskott på vatten

Ute i jordgubbsfältet växer leran på stövlarna. Nattens regn på 40 millimeter är bara ett av många regnväder sommaren 2012. Sedan Martin och Madeleine kom hit 2006 har det varit flera regniga somrar och höstar. Martin skämtar om vattnet, att han snart blir en flodhäst, men samtidigt är han förtvivlad. För vattnet är det största problemet i bärödlingen. Avrinningen är dålig, lättleran slamar igen och vattnet stannar i ytan.

– Egentligen är det en bördig jord och den är lättbearbetad när den är lagom fuktig, berättar Martin.

I bärödlingen syns följderna av blöt jord och syrebrist. I minsta svacka är jordgubbsbladen ljusgröna och bären små, det är tydligt att kväveförsörjningen inte fungerar.

Hallonskotten är högre där dräneringsrören ligger och i de blöta partierna är utvintringsskadorna större.

De fyra olika bärlagen: jordgubbar, hallon, svarta vinbär och krusbär ger en lång säsong.

En del kunder reser långt för ekologiskt odlade jordgubbar, berättar Madeleine Lindqvist och Martin Möller.

– Ingen tvekan om vad som är problemet, det är bara att gräva diken, säger Martin som just investerat i en egen kedjegrävare.

Nu gräver han tre diken genom hallonen. Den nya raden som planteras får dessutom en dräneringsslang längs med raden.

Hallon som buskar. Ett luftigt system som ger mycket bär.

Provar olika system

Martin har 25 års erfarenhet av ekologisk bärödling. Han har provat de flesta planteringssystem och marktäckningsmaterial. Experimenten fortsätter här i Storå.

I nyplanterade hallon ligger en kraftig svart plastväv i rader. Det ser ogräsfritt ut och etableringen är bra, men Martin är inte riktigt nöjd.

– Det växer in från gräsbanan, både ovanpå och under plasten, men det är inte enklare utan väv, konstaterar han.

I äldre fält fräser de längs hallonraderna och handrensar i plantorna. De provar också att odla hallonen som buskar med 2 meters plantavstånd. Skotten beskåras på ena sidan busken och på så sätt flyttas busken i radens längdriktning.

– Plantorna vill flytta på sig, det har jag märkt. Då finns möjlighet att bekämpa ogräs inne i raden också.

Mellan plantorna ligger halm. Gräsbanans kant skärs regelbundet med en kantskärare som grannen Sven Olov Emet har byggt. Det hindrar vitklövern från att växa in i plantorna.

Vartannatårs-skörd i Asker. Högra sidan av raden klipptes ner helt föregående höst, efter skörden klipptes vänstra sidan ner.

I några rader pågår ett prov med vartannatårs-skörd. Efter skörden kapas ena sidan av häcken ner med röjsåg och täcks med halm. På den andra sidan, där de flesta ettårsskotten redan står, fräser Martin en jordremsa och kantskär gräsbanan.

– Det här tror jag kan fungera, det blir nästan ingen handrensning.

Tid en bristvara

När Martin utvärderar sina experiment är tidsåtgången alltid i fokus.

– Ogräs, det är bara hårt arbete, säger han.

Till jordgubbarna har han provat plastlister, både enkel- och dubbelrader. Just nu gäller enkelrader utan plasttäckning, men valet är inte självklart. Martin ser för- och nackdelar med båda systemen. Det är jobbigt att anlägga plastlister och det kräver särskilda maskiner.

– Att lägga ut och ta bort plasten åtar upp tidsvinsten av den minskade ogräsbekämpningen. Men halvningen är också tidsödande, resonerar han.

Martin har studerat hur plantorna växer och ser ytterligare en nackdel med plastlister.

– Första skördeåret blir det bra skörd i plastlisterna, men året därpå orkar inte plantorna. När de odlas så här, på bar mark, förnyas plantorna.

Halmen läggs ut på våren eftersom radmellanrummen måste fräsas våren och hösten. År 4, det vill säga tredje skördeåret, klipps radmellanrummen med en gräsklippare.

Jordgubbslandet är nästan helt rent från ogräs. Strategin att hålla rent under planteringsåret och första skördeåret fungerar och noggranna förberedelser gör sitt till.

Svarta vinbärsbuskarnas årsskott växer bra och bladen är friskt gröna. Här och där syns bladfläcksvampar, det är väntat efter allt regnande. Det är gott om kart, precis på väg att skifta färg från rött till svart. Martin beskär en fjärdedel av busken varje år, som en tårtbit, det går fortare så. Efterfrågan på svarta vinbär är inte så stor, men vissa kunder vill ha det.

Plastväv i två banor, hopsatta med häftklammer.

– I stort sett bara gräsklippning mellan raderna, säger Martin.

Nöjda kunder plockar själva

På logen väger Madeleine hinkar överfulla med jordgubbar.

Ännu finns inte så mycket grönsaker till salu, men på bordet ligger stora röd-gröna huvuden av bataviasallat och lockar till impulsköp. Snart är löken och tomaterna färdiga. Det är en bra kombination med bär för självplock tillsammans med grönsaker och potatis. Ifjol sålde de 6–7 ton potatis hemma på gården.

Jordgubbarna säljs för 48 kr/kg, men då får kunderna plocka själva. Priset är det samma för hallon. På torget i Lindesberg säljs jordgubbarna för 32 kronor per liter.

– Skulle vi ligga vid Stockholm så kunde vi höja priserna. Här är en helt annan miljö, säger Madeleine.

Det är en medveten strategi att sälja så mycket som möjligt direkt till konsument.

– Det är kul att sälja, och det är få som får så mycket beröm på jobbet som jag får.

En kvinna kommer in för vägning, hon har plockat 34 liter jordgubbar! Nu ser hon fram emot att dela skörden med sina vuxna barn.

– Annars är det mest efterrättsplock, några liter. Äldre plockar mer än yngre, samtidigt blir de äldre allt färre, berättar Madeleine.

Hon och Martin omprövar hela tiden vilka grödor de ska odla och hur. Nu pratar de om att dra ner på potatisen. Jorden här är inte riktigt lämplig.

Färdigplockade bär finns för den som inte vill plocka själv.

Hemmabyggt liggvagn

Trots noggranna förberedelser, fräsning och maskinhackning med gåsfotskar blir det en del handrensning i både bär och grönsaker.

Grannen Sven Olov inspirerades av Drängen och byggde en prototyp för en arbetsvagn som man arbetar liggande på. Den dras av den tvåhjuliga traktorn. Eventuellt kommer liggvagnen drivas med en skruvdragare kopplad till hjulaxeln.

Vattnar med hålslang

För bevattning använder de en typ av hålslingar där vattnet trycks ut direkt ur slangens porer. Spridningsbredden kan bli upp till 6 meter och beror på slangens tjocklek och vattentrycket. Slangarna kräver ett lamellfilter, men sprider vattnet som ett fint regn.

Hålslingarna passar vid plantering då man vill vattna mindre ytor.

Gården har inga djur. Före plantering av bär och till grönsaker fräses de ner stallgödsel. Det är mest hästgödsel med spån. Vid behov kompletteras med pelleterad gödsel (Biofer). De odlar även grön gödselingsgrödor, men Martin tycker det förökar ogräs.

Trips angriper jordgubbarna

Växtskyddsproblemen hindrar många från att prova ekologisk bärodling. Madeleine och Martin använder både förebyggande och direkta åtgärder mot skadegörare. Det nuvarande jordgubbsfältet placerades 100 meter bort från det gamla. På vintern hägnas bärodlingen in med hönsnät mot rådjur och

harar. Hjälpen kommer också från oväntat håll.

– Varje vår kommer tusentals små paddor upp från ån. De kryper omkring under fiberduken och äter sniglar, tror Martin.

För några problem med sniglar har de inte.

Trips i jordgubbarna är däremot ett stort problem. Vissa år, som 2011, är skadorna stora. Som en förebyggande åtgärd mot trips och jordgubbskvalster sätter de ut rovkvalster. I år har bara enstaka bär de typiska bronsfärgade fläckarna, istället glänser jordgubbarna vackert mörkröda, särskilt Polka.

Fåglar är ett annat hot, berättar Martin.

– Så fort ett bär har en röd fläck kommer kajor i stora horder, även skator och sädesärlor låter sig väl smaka.

Men fåglarna gör nytta också, kajorna äter jordlopporna i kålen, har han observerat.

Över jordgubbsfältet ligger ett svart mjukt fågelnät. Dyr i inköp, men hållbart och väl värt pengarna, tycker Martin.

Men hallonängern då?

– Verkar inte finnas här, säger Martin.

Någon förklaring har han inte. En hallonodling på nästan ett hektar borde locka ängarna. Det kan bero på att fältet ligger relativt öppet.

I svarta vinbären är växtskyddsproblemen små, men i krusbären härjar krussbärsstekeln. Trots att Martin har behandlat två gånger pyretrum och rapsolja (Raptol) är många av bladen helt uppätta.

Maskinparken har just utökats med en traktorspruta med 12 meters ramp. Nu kan de använda de växtskyddsmedel som är tillåtna för ekologisk odling, till exempel nyttosvampar i bärodlingen och bakteriepreparat mot fjärlslarver i kålen.

Framtiden

Vid kaffebordet utanför logen pratar vi om trädgårdsodlaren villkor.

Varför är det inte fler som odlar jordgubbar ekologiskt, när bären är så efterfrågade?

– För liten skörd i förhållande till allt arbete. För många hot: fåglar, frost, mjöldagg, stinkflyn och trips. Hallon är enklare att odla, svarar Martin.

Med växthus blir säsongen lång, 8 månader med arbete och ständig passning.

– Det är osäkert, vi klarar oss på låga lån och att vi köper begagnat. Man måste brinna för idén och inse att det inte blir något annat. Det är ett speciellt liv, resonerar Madeleine.

En vitmålad mun, modell större, ler mot oss från logväggen, det finns många fördelar med odlarjobbet också.

– Friheten, man rör sig själv och slipper åka hemifrån. Intresset, vi får arbeta med det vi brinner för och all positiv respons vi får från kunderna.

DET HÄR ÄR STORÅ BÄR & GRÖNSAKER

Gården ligger i Storå efter väg 50, sex mil norr om Örebro (137 000 invånare) och 1,5 mil från Lindesberg (10 000 invånare). Madeleine Lindqvist och Martin Möller brukar gården sedan 2006. De är trädgårdsutbildade och har båda haft ekologisk trädgårdsodling tidigare. Sortimentet är brett: bär, potatis och alla slags grönsaker på friland och i växthus. Produkterna säljs på självplock, i gårdsbutiken och på torget. Odlingsson 4.

	Areal	Radavstånd	Plantavstånd
Total åkerareal	4,2 hektar		
Jordgubbar	3 000 m ²	1,10 m	25–30 cm
Hallon	8 000 m ²	4 m	häck 80 cm, buske 2 m
Vinbär och krusbär	3 000 m ²	4 m	1,5 m
Grönsaker på friland	8 200 m ²		
Grönsaker i växthus	800 m ²		
Potatis	8 000 m ²		

SORTER

Eftersom odlingen ligger i zon 4 väljer Madeleine och Martin hårdiga sorter. Smaken har också högsta prioritet, hela affärsidén är ju att erbjuda goda och hälsosamma produkter.

Jordgubbar

Zefyr och Polka: Två sorter som har tillräckligt bra smak.

Hallon

Asker: Huvudsort och också den som klarar den blöta jorden bäst. En hårdig sort med många skott, rikligt med bär och en utsökt hallonarom. Populärast bland självplockskunderna, trots små bär.

Haida: Denna sort har mer vinterskador än Asker.

Ottawa: Betydligt mer vinterskador än Asker, många plantor har dött.

Preussen: Planterat 2012. Mild och söt smak, passar för självplock.

Algonquin: Får mer vinterskador än Asker, men mindre än Haida. För dålig smak, enligt Martin och Madeleine som nu överger sorten.

Glen Ample: Ett tjugotal plantor planterades 2011. De flesta har dött, men några plantor har överlevt och skjutit mycket fina skott 2012.

Stiora: Kommer att planteras på prov 2013.

Svarta vinbär

Risarp: Medelstora med kraftig smak.

Intercontinental: – Stora bumlingar men inte så stark smak, låter betyget.

Krusbär

Jakob. Mjöldaggsresistent.

Hinnonmäki och Hinnonmäki röd: Mjöldaggsresistent.

GODA RÅD TILL DIG SOM VILL BÖRJA MED EKOLOGISK BÄRODLING

Träda marken innan. Tistlar och kvickrot måste bort innan plantering, det går inte att hantera sedan.

Experimentera med olika odlingssystem: rad- och plantavstånd, uppbinding, beskärning och marktäckning. Låt odlingen växa fram. Förutsättningarna är olika och odlingen måste anpassas till jorden och mikroklimatet på platsen.

Kontrollera vattenförhållandena. Att det finns vatten att vattna med – ett måste vid planteringen.

Undersök också dränering, ytavrinning och jordens genomsläpplighet.

– Hade vi kontrollerat dräneringen här så hade vi inte planterat, då hade vi dränerat först.

Undersök kundkretsen för självplock. Det är en fördel med en större väg i närheten så att kunderna enkelt kan komma till odlingen. Det bör också finnas ett större samhälle i närheten.

Se till att ha kunskap och förbered dig. Det är viktigt att göra saker i rätt tid. Med växthusodling blir säsongen lång.

– Man ska ha odlingen som sin försörjning. Att arbeta borta samtidigt fungerar inte, det har jag provat, säger Madeleine.